

Arne Jon Isachsen

MÅNEDSBREVET

September 2011

SOLOPPGANGENS LAND

Tsunamien som rammet nord i Japan i mars, gjorde ubotelig skade. Både for landet og for statsminister Naoto Kan. Han måtte gå. Vil Yoshihiko Noda, Japans tredje statsminister på tre år, levere varene? Han har svart belte i judo. Men er det nok?

Nylig fikk Japan ny statsminister – den tredje på tre år. Yoshihiko Noda er 54 år gammel, og rykker opp fra jobben som finansminister. Han vant frem på grunn av sine gode talegaver, lave profil og inkluderende holdning.

Mr. Noda er ingen smågutt. Han har svart belte i judo. Men er ingen macho-type à la Vladimir Putin. Mr. Noda kan le av seg selv – det tror jeg skiller den japanske statsministeren fra den russiske. Konsensusbygger med selvironi. Men om det er tilstrekkelig til å møte de utfordringene Japan står overfor, gjenstår å se.

Flodbølgen kommer

Hans forgjenger, Naoto Kan, hadde opplegget klart for en revitalisering av den japanske økonomien og en visjon for Japans plass i det globale bildet. Konsolidering av statsfinansene og robust vekst på det økonomiske området. En mer jevnbyrdig relasjon til USA og et tettere handelspolitisk samarbeid med amerikanerne på det utenrikspolitiske området, kombinert med

en mer aktiv politikk vis-à-vis et fremvoksende Kina. For å få dette til, arbeidet Mr. Kan for at hans Democratic Party of Japan (DPJ) skulle fremstå som mer samlet og med større evne til å gjennomføre en vedtatt politikk. I 2009 hadde DPJ vunnet valget og dermed fravristet Liberal Democratic Party (LDP) makten, etter at LDP nærmest uavbrutt hadde styrt Japan siden midten av 1950-tallet.

Men så kom flodbølgen den 11. mars 2011. I løpet av et par minutter mistet like mange japanere livet som amerikanerne mistet i hele Vietnam krigen, målt i forhold til folketallet. Flodbølgen rev med seg eller ødela alt som kom i dens vei. Atomkraftverkene i Fukushima ble satt ut av spill. Den radioaktive strålingen som fulgte, antok dimensjoner ingen på forhånd hadde tenkt seg. Og myndighetene på sentralt hold virket handlingslammet.

På samme måte som orkanen Katrina, som feide innover New Orleans i 2005, avdekket president George W. Bush' manglende lederegenskaper, gjorde tsunamien som rammet nord i Japan, ubotelig skade for statsminister Kan. Landets øverste leder leverte ikke. Hans invitasjon til LDP om å gå inn i regjeringen og dermed lage en storkoalisjon, ble avvist. Kan kunne ikke. Og ble presset fra jobben.

Statsfinansene er ikke så problematiske som tallene tilsier

Gjenoppbyggingen etter tsunamien er beregnet å skulle strekke seg over ti år og å koste rundt 300 milliarder dollar. Statsfinansene vil bli ytterligere svekket både ved at investeringene går opp og ved at skatteøkninger er skjøvet ut i tid. Den ekspansive finanspolitikken som man dermed legger opp til, forventes å gi en årlig økonomisk vekst på to-tre prosent de neste par årene. Det er mye i japansk sammenheng.

Hva gjelder statsfinanser er Japan i en spesiell situasjon. Ved utgangen av 2011 forventes statens gjeld å tilsvare 230 prosent av den årlige verdiskapningen (BNP). Dette er mer enn det dobbelte av hva land som Italia og USA sliter med. Og likevel ser ikke finansieringen i Japan ut til å være noe stort problem. Staten låner det den trenger, til tiårs renter på rundt én prosent. Hvordan går det an? Japanerne er ivrige til å spare. Så ivrige at de selv finansierer hele underskuddet på statsbudsjettet og likevel har penger til overs å låne ut til andre land. Således er Japan nest etter Kina det landet i verden som har lånt mest penger til den amerikanske staten, ved kjøp av amerikanske statsobligasjoner.

For japanere fremstår innenlandske statsobligasjoner som sikre og likvide. Avkastningen er ikke stor. Men med inflasjon nær null blir realrenten positiv. Og alternative måter å plassere penger på – i aksjer eller fast eiendom – virker mindre tillokkende for mange enn å sette pengene i banken.

På sikt må trolig noe gjøres. Eldrebølgen som allerede skyller inn over Japan, krever ytterligere uttelling på statens hånd samtidig som andelen av befolkningen i arbeidsfør alder vil synke. Hvordan få til en bærekraftig, statlig finansiering på lang sikt?

Her finnes flere muligheter. Øke skattene når økonomien er kommet bedre i siget, og samtidig kutte i statens egne utgifter, er det tradisjonelle svaret. Et annet alternativ er å ta ned realverdien av statens gjeld ved inflasjon. Det virker helt utenkelig. Men kan være en mer hensiktsmessig måte å stikke fra regningen på enn å skrive ned fordringenes nominelle verdi. Poenget er det samme; eiere av japanske statsobligasjoner får mindre kjøpekraft tilbake av

penger de i sin tid lånte til staten. Til sist, holde frem som man stevner ennå i mange år, dvs. fortsette å låne opp til nær null i rente i en økonomi der inflasjon ikke eksisterer.

Konkurransesevnen er temmelig stabil

Den handelsveide realvalutakursen for Japan er på nivå med snittet for de siste tyve årene. Det betyr at Japan har holdt sin kostnadmessige konkurransevne temmelig stabil i denne perioden. Og det til tross for at amerikanske dollar stadig er blitt billigere målt i japanske yen. Forklaringen ligger i den lave inflasjonen i Japan og i den generelle svekkelsen av dollar.

Utenrikspolitiske utfordringer

Japan balanserer mellom Kina og USA. Mellom den regionale og fremvoksende stormakten, og den etablerte, men fjerne og trolig avtakende stormakten. Rent økonomisk har Kina gått forbi USA og er nå Japans viktigste handelspartner. Men rent sikkerhetspolitisk føler japanerne seg temmelig usikre.

Helt siden 2006 har japanerne forhandlet med amerikanerne om at de skal trappe ned virksomheten på sin store militærbase på Okinawa, en base USA etablerte allerede i 1945. Imidlertid kjølnet japanernes iver etter å skape større avstand til USA brått i september 2010, etter at en kinesisk fiskebåt hadde kollidert med japanske kystvaktskip ved noen øyer som begge landene mener de eier. I etterkant av denne hendelsen oppførte Kina seg temmelig bøllete. Japanerne ble skremt. Og stemningen i landet skiftet kraftig i favør av fortsatt tette bånd til USA.

Ikke bare Japan, men land som Vietnam, Thailand og Malaysia har også opplevd Kina som mer truende enn før og således blitt ivrigere på at USAs opprettholder sitt militære nærvær i Stillehavet. Da USA, ved utenriksminister Hillary Clinton, tilbød seg å megle i konfliktene i Sør-Kina-havet, tok kineserne det som en ren fornærmelse. For Kina er det et historisk faktum at dette havet hører Kina til. Avtaler inngått den gang Kina var svakt, kan man ikke tillegge all verdens verdi.

Nixon til Kina, følger japanerne etter?

I februar 1972 overrasket president Richard M. Nixon en hel verden. Han reiste til Kina. Denne reisen endret verden. Med USA og Kina på lag var Sovjetsamveldets dager talte. At Kina under Mao hadde utropt USA til en hovedfiende som stod for all verdens kapitalistisk og imperialistisk styggedom, var ikke til hinder for Nixons besøk.

Mon tro om den dagen kan komme da Japan skifter side? Allierer seg nærmere med Kina til fortrensel for samarbeidet og samfølelsen med USA? Om trenden fortsetter, Kina på stigende kurs og USA på synkende – men det vet vi ikke, stabiliteten i Kina internt kan vi ikke ta for gitt – vil en fremtidig japansk leder kunne ta en tur til Kina tilsvarende den Nixon tok for snart førti år siden?

Mr. Noda, den nylig tiltrådte statsministeren, er neppe mannen. I en artikkel beskrev han nylig Japans allianse med USA som "the greatest asset we have". Kina er han mer skeptisk til. Sin store nabo i vest omtaler han både som en mulighet og som en risiko.

16. september 2011

Tidligere Månedsbrev finnes på min hjemmeside

<http://home.bi.no/fag87025/>